

Vergaderjaar 2013–2014

33 750 XVII

Vaststelling van de begrotingsstaat van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (XVII) voor het jaar 2014

Nr. 6

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR BUITENLANDSE HANDEL EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 15 oktober 2013

Op 4 juli jl. heb ik uw Kamer, zoals toegezegd tijdens het Algemeen Overleg Handelsmissies en Exportbevordering van 14 maart jl. (Kamerstuk 33 400 V, nr. 127) de eerste Kwartaalrapportage gestuurd over economische missies die ik heb geleid (Kamerstuk 33 400 V, nr. 154). Daarin heb ik de hoofdlijnen van economische missies en werkbezoeken van mijn collega-bewindslieden opgenomen. De Kwartaalrapportage betreft verslagen van uitgaande missies en werkbezoeken met een duidelijke bedrijfslevencomponent, waarbij het kan gaan om zowel het Nederlandse als het buitenlandse bedrijfsleven.

In deze tweede kwartaalrapportage (bijlage) ga ik in op mijn reizen naar Panama (24 juni), India (2–5 sept.) en Brazilië (6–10 okt.). Op 24 juni heeft uw Kamer, op verzoek, al separaat het verslag van mijn bezoek aan Bangladesh van 16–17 juni ontvangen (met referentie Kamerstuk 33 625, nr. 32).

Tevens heb ik in deze kwartaalrapportage de hoofdlijnen opgenomen van de reizen van minister-president Rutte naar Rusland (International Economic Forum, 20 juni), Texas (samen met Minister Schultz van I&M, 7–9 juli) en de Caraïbische delen van het Koninkrijk (economisch deel kennismakingsreis, 13–21 juli) en van de reizen van minister Bussemaker van OCW naar Brazilië (22–27 juni), en van minister Schippers van VWS naar China (9–13 sept.).

In de kwartaalrapportages leg ik per missie een koppeling tussen doelstellingen en resultaten. Tevens ga ik in op de betrokkenheid van bedrijfsleven en, waar van toepassing, (lokale) NGO's. Daarnaast geef ik aan welke (beleids)thema's, zoals MVO, aan de orde zijn gekomen.

De Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
E.M.J. Ploumen

Panama, 24 juni*Doelstellingen*

Op 24 juni heb ik een eendaags bezoek gebracht aan Panama. Dit bezoek stond in het teken van de eerste steenlegging van de nieuwe Nederlandse ambassade in Panama, het verder versterken van de bilaterale politieke en economische betrekkingen en MVO. Minister Sevinger van Integratie, Infrastructuur en Milieu van Aruba nam tevens deel aan het bezoek.

Programma

De eerste steenlegging van de ambassade vond plaats in aanwezigheid van minister Nuñez Fabrega van Buitenlandse Zaken, minister Roy van Kanaalzaken en Nederlandse bedrijven gevestigd in Panama. Hierbij zijn de goede economische betrekkingen, gemeenschappelijke belangen en verdere wil tot samenwerking tussen het Koninkrijk en Panama bevestigd, met name in de sectoren maritiem-logistiek, landbouw, energie en toerisme.

Daarnaast had ik een gesprek met viceminister Pacheco van Handel en Industrie waarbij ik onze bezorgdheid heb overgebracht over een recente Panamese wetswijziging die een negatieve uitwerking heeft op buitenlandse investeringen, inclusief Nederlandse, in een deel van de maritieme sector. Ik heb aangegeven dat de Europese Commissie Panama om nadere uitleg zal vragen. Dezelfde boodschap heb ik overgebracht in het gesprek met de minister van Buitenlandse Zaken. Hij gaf aan dat Panama meer duidelijkheid zal verschaffen aan de Europese Commissie over juridische vragen rond de nieuwe wet. Daarnaast heb ik uitgebreid gesproken over diverse internationaal politieke onderwerpen.

In het gesprek met president Quijano van de Kanaal Autoriteit Panama (ACP) heb ik de interesse van Rijkswaterstaat om door te gaan met de uitwisseling van technische kennis aangegeven en heb ik de mogelijkheden tot samenwerking met het havenbedrijf Rotterdam bij de ontwikkeling van havens besproken. Tussen de Kanaal Autoriteit Panama en Rijkswaterstaat is afgesproken te streven naar ondertekening van een MoU voor technologisch-wetenschappelijke samenwerking op het terrein van water en logistiek, douanesamenwerking, MVO, toerisme en informatie-uitwisseling.

Verder had ik een gesprek met de overkoepelende Panamese werkgeversorganisatie CoNEP in het kader van het succesvolle MVO-project tegen kinderarbeid dat samen met CoNEP wordt uitgevoerd. De doelstelling van dit project is het ontwikkelen van MVO-strategieën voor uitbanning van kinderarbeid binnen bedrijven en bedrijfsketens en implementatie daarvan door Panamese bedrijven. Het project wordt gefinancierd uit het Mensenrechtenfonds en sluit aan bij het belang van mensenrechten en bedrijfsleven in het Nederlandse mensenrechtenbeleid. De presentatie van het project tegen kinderarbeid gaf een duidelijk beeld van de problematiek van de ruim 50.000 kinderarbeiders in Panama en de vorderingen die gemaakt worden in het uitbannen van kinderarbeid, inclusief persoonlijke ervaringen van ondernemers in de betrokken sectoren. De goede ervaringen van dit project zullen gedeeld worden op de mondiale conferentie tegen kinderarbeid in oktober in Brazilië, waarbij ik zelf aanwezig zal zijn.

In een gesprek met de vertegenwoordiger van de UNDP (United Nations Development Programme) heb ik mij georiënteerd op de ontwikkelingen rondom de bouw van de Barro Blanco stuwdam voor een waterkracht-energiecentrale. Er is een Ronde Tafel proces geïnitieerd ten behoeve van de consultatie en participatie van alle betrokken partijen, waaronder de lokale gemeenschap. UNDP en de RK-kerk faciliteren dit proces als onafhankelijke intermediair. Het Ronde Tafel proces loopt nog. Het programma werd afgesloten met een indrukwekkend bezoek aan de Miraflores sluizen en het uitbreidingsproject in aanwezigheid van president Quijano van de Kanaal Autoriteit Panama.

Betrokkenheid bedrijfsleven/topsectoren

Zowel het in Panama gevestigde Nederlandse bedrijfsleven als het Panamese bedrijfsleven waren bij verschillende onderdelen van het programma betrokken.

Belangrijkste (beleids)thema's

De belangrijkste thema's die tijdens het bezoek aan de orde zijn gekomen zijn het verder versterken van de bilaterale politieke en economische betrekkingen tussen het Koninkrijk en Panama, aandacht voor Nederlandse kennis en expertise in de maritieme sector en MVO (kinderarbeid en dialoog inheemse bevolking).

Resultaten en follow-up

Het was een succesvol bezoek, waarbij ik in een zeer kort tijdsbestek met mijn meest relevante counterparts van de Panamese overheid heb gesproken en een constructieve dialoog heb gevoerd met het Nederlandse bedrijfsleven ter plaatse. Het bezoek heeft een impuls gegeven aan de bilaterale samenwerking, dat o.a. een verdere uitwerking zal krijgen in een MoU voor technologisch-wetenschappelijke samenwerking op het terrein van water en logistiek, douanesamenwerking, MVO, toerisme en informatie-uitwisseling tussen de Kanaal Autoriteit Panama en Rijkswaterstaat. Tevens is in het gesprek met de Kanaal Autoriteit Panama de wil tot verdere samenwerking benadrukt onder meer op het gebied van havenontwikkeling.

India, 2–5 september

Doelstelling

Van 2 tot en met 5 september leidde ik een economische missie naar India, een prioriteitsland vanwege het grote economische belang van India voor Nederland. De missie richtte zich primair op het versterken en verdiepen van de economische betrekkingen met als prioriteit het uitbouwen van de samenwerking op het gebied van voedselzekerheid en urbanisatie.

Programma

In Delhi sprak ik met de Ministers van Commerce & Industry, Corporate Affairs, Finance en Urban Development. In New Delhi, Mumbai en Ahmedabad werden voor het meereizend bedrijfsleven succesvolle matchmakingsbijeenkomsten georganiseerd evenals een aantal collectieve bedrijfsbezoeken. In totaal zijn er ruim 400 matchmakingsgesprekken gevoerd. Daarnaast werden in zowel Delhi als Mumbai goedbezochte seminars georganiseerd op het gebied van urbanisatie en voedselzekerheid. In Delhi bracht ik met de officiële delegatie een bezoek aan het

Janki Devi Memorial College in New Delhi. Op dit onderdeel van Delhi University (uitsluitend voor meisjes) heb ik het «Women Entrepreneurship Initiative» gelanceerd. Ook heb ik met politici en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties over MVO gesproken. In Mumbai bracht ik met de officiële delegatie een bezoek aan Tata Consultancy Services en aan Hindustan Unilever. Bij Unilever werd met DSM en Tata gesproken over de «Millennium Development Goals, post 2015».

Betrokkenheid bedrijfsleven/topsectoren

Ik werd tijdens mijn bezoek vergezeld door 47 entrepreneurs van 39 verschillende bedrijven die zich richten op de thema's van de missie voedselzekerheid en urbanisatie. De zakelijke delegatie werd geleid door Gerlach Jacobs van ING en bestond uit ondernemers – veelal MKB – uit de sectoren landbouw, logistiek, water en stedenbouw. Ook NGO's, branche-organisaties, het bankwezen en kennisinstellingen waren vertegenwoordigd. De zakelijke delegatie bezocht de steden New Delhi, Mumbai en Ahmedabad.

Belangrijkste (beleids)thema's

Het thema MVO was een rode draad die door vrijwel alle programmaonderdelen liep. Met minister Pilot van het ministerie van Corporate Affairs heb ik uitgebreid stilgestaan bij het MoU «Corporate Social Responsibility en Corporate Governance» tussen Nederland en India, en in het bijzonder bij de laatste «joint working group» afgelopen zomer in Nederland. Afsproken werd om actief aan de MoU verdere follow-up te geven. Ook sprak ik met minister Pilot over de «Companies Bill» die er onder meer in voorziet dat grote bedrijven twee procent van hun winst moeten besteden aan MVO. Minister Pilot benadrukte de belangrijke meerwaarde die bedrijven als Tata en Unilever leveren in het kader van MVO.

Tijdens een lunchdiscussie met politici en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties over MVO, besprak ik mijn idee om volgend jaar in India een conferentie over MVO te organiseren met bedrijven als Tata en Unilever en andere relevante stakeholders. Men was hiervan groot voorstander. Tijdens dit gesprek werd benadrukt dat bewustwording voor MVO-onderwerpen geen vanzelfsprekendheid is, zeker niet in India waar sprake is van een groeiende middenklasse en de prioriteiten niet altijd op MVO-gebied liggen. Het is belangrijk dat MVO-zaken van onderop in de samenleving worden gebracht zodat het uiteindelijk algemeen gedachtengoed kan worden. Hierin is nog een lange weg af te leggen. Een conferentie met «great minds» die gezamenlijk een dialoog aangaan op dit terrein zou dit proces kunnen versnellen.

Resultaten en follow-up

Ik concludeer na mijn missie dat Nederland stevig op de Indiase kaart staat als vijfde handelspartner en relevante partner op het gebied van technologisch-wetenschappelijke samenwerking. De Indiase autoriteiten en bedrijven zijn over het algemeen zeer geïnteresseerd in de Nederlandse expertise, in het bijzonder op het gebied van landbouw (inclusief voedselverwerking) en stedelijke ontwikkeling. Er bestaat een sterke behoefte om de samenwerking op deze terreinen te intensiveren. Technologisch-wetenschappelijk samenwerking, bijvoorbeeld met Wageningen Universiteit en Researchcentrum, staat eveneens hoog op de wensenlijst.

Op het gebied van voedselzekerheid bezit Nederland veel kennis en heeft India grote behoefte aan expertise en producten. Zo nam India onlangs een voedselwet aan die twee derde van de bevolking het recht geeft op een vastgestelde hoeveelheid rijst en tarwe per maand tegen een gesubsidieerde prijs. Dit vraagt om veel meer opslagcapaciteit. Ca. 40 procent van de bederfelijke producten gaat nu verloren door ontoereikende aanvoer en opslag. Het voornemen is dat Staatssecretaris Dijkzema van Economische Zaken (EZ) volgend jaar naar India gaat om op dit thema verdere stappen te zetten.

Ook met betrekking tot het in goede banen leiden van de verstedelijking is Nederlandse expertise aantrekkelijk voor India. In India woont 44 procent van de mensen in steden. In Nederland is dat 83 procent. De ontwikkelingen gaan zeer snel. Nu wonen nog 400 miljoen van de 1,2 miljard Indiërs in steden, het volgende decennium zal dat al 600 miljoen zijn. Nederlandse expertise op gebieden als watermanagement, planologie en stedelijke kennis is in India veelgevraagd. Minister Kamal Nath van Urban Development vertelde me dat hier grote kansen liggen voor Nederlandse bedrijven.

Naast de eerder genoemde afspraken op het gebied van MVO initieerde ik tijdens de missie een (verdere) samenwerking met het ministerie van Commerce and Industry door middel van de oprichting van een «Joint Economic Committee» tussen Nederland en India. Deze zal zich richten op het faciliteren van markttoegang en het wegnemen van handelsbelemmeringen. Ik ben hier lang mee bezig geweest, het is nu gelukt. Met het ministerie van Urban Development zal ik verder invulling geven aan het MoU voor Urban Development en zal in november een eerste werkgroep plaatsvinden in Nederland. Op het Janki Devi college college wordt een door Nederland gefinancierd Women Entrepreneurship Center opgericht, waar vrouwelijke studenten worden getraind in het opzetten van een eigen bedrijf.

Het meereizend bedrijfsleven was enthousiast over de kansen en mogelijkheden die de Indiase markt te bieden heeft. Tijdens de missie werd een aantal contracten getekend en diverse MoU's ondertekend. De matchmakingsbijeenkomsten leverden nuttige contacten op die wellicht op termijn uitmonden in zakelijke overeenkomsten.

Brazilië, 6–10 oktober

Doelstellingen

Van 6 t/m 10 oktober leidde ik een economische missie naar Brazilië. Dit bezoek vond minder dan één jaar plaats na mijn laatste missie naar Brazilië en is de concrete uitkomst van mijn intentie om ten minste eens per jaar het land te bezoeken met een bedrijvendelegatie. Brazilië is als BRIC-land een prioriteitsland voor de ministeries van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken. Nederland is een van de belangrijkste exportpartners van Brazilië en na de Verenigde Staten de grootste bron van buitenlandse investeringen in Brazilië. Ondanks deze goede economische betrekkingen ben ik van mening dat de handel tussen beide landen verder kan worden geïntensiveerd. De missie richtte zich daarom primair op het versterken en intensiveren van de bilaterale handels- en investeringsrelaties en het verminderen van protectionistische maatregelen die Nederlandse bedrijven beletten in hun ambities te ondernemen in Brazilië. Het leidende thema van deze missie was maatschappelijk verantwoord ondernemen. Kamerlid Vos (PvdA) ging in op een uitnodiging van mij aan de Tweede Kamer om mij tijdens een economische missie te vergezellen.

Belangrijkste onderdelen programma

In Rio de Janeiro opende ik twee door Nederland georganiseerde workshops rond de thema's «smart logistics» en «World Cup 2014, Olympic Games 2016 and beyond» waar Nederlandse bedrijven aan Braziliaanse collega's hun expertise presenteerden. In de hoofdstad Brasilia opende president Rousseff een meerdaags congres over kinderarbeid. Tijdens die gelegenheid sprak ik de conferentie toe en droeg daarmee het Nederlandse voorzitterschap (Den Haag, 2010) over aan de Braziliaanse regering. In Brasilia participeerde ik voorts in het kader van mogelijke trilaterale samenwerking met Brazilië in een seminar over seksuele en reproductieve gezondheid en rechten. Daarnaast sprak ik in de hoofdstad met vertegenwoordigers van het ministerie van Ontwikkeling, Industrie en Buitenlandse Handel en het ministerie van Wetenschap en Innovatie. Bij die laatste gelegenheid ondertekende ik een MoU op het gebied van overstromingsrisico-management.

In de omgeving van São Paulo bracht ik twee bedrijfsbezoeken aan MVO-koplopers: Douwe Egberts Master Blenders en het Braziliaanse bedrijf Natura. Op de laatste dag van de missie gaf ik op een door de Braziliaanse werkgeversorganisatie CNI en de Nederlandse ambassade te Brasilia georganiseerd MVO-seminar en aansluitende rondetafelbijeenkomst aandacht aan een aantal Nederlandse en Braziliaanse bedrijven die MVO op een succesvolle manier in hun bedrijfsprocessen hebben opgenomen. In een speech op een seminar over bio-based economy ging ik in op de samenwerkingsmogelijkheden tussen Braziliaanse en Nederlandse kennis- en researchinstellingen op dit zich snel ontwikkelende terrein.

Betrokkenheid bedrijfsleven/topsectoren

De brede bedrijvendelegatie die mij vergezelde gedurende de missie bestond uit 44 bedrijven, actief in de sectoren sport, infrastructuur, logistiek, maritiem, bio-based en financiële dienstverlening. Meiny Prins, algemeen directeur van Priva, was de zakelijk missieleider van de bedrijvendelegatie. Deze delegatie bezocht de steden Rio de Janeiro en São Paulo. Tevens brachten vijftien bedrijven een bezoek aan de stad Belo Horizonte. Ook kennisinstellingen, onderzoeksinstituten, non-profitorganisaties en brancheorganisaties waren in de bedrijvendelegatie vertegenwoordigd.

In het programma van de bedrijvendelegatie was veel ruimte voor matchmakinggesprekken. Positief was dat veel bedrijven al tijdens de missie concrete belangstelling ondervonden. Dit uitte zich in een behoorlijk aantal vervolgspraken en veelal ook in concrete offerteaanvragen. Naast matchmaking namen Nederlandse en Braziliaanse bedrijven deel aan de workshops over smart logistics, sport en het seminar over bio-based economy.

In mijn gesprek met het ministerie van Ontwikkeling, Industrie en Buitenlandse Handel heb ik markttoegangsproblemen van Nederlandse bedrijven ter sprake gebracht. Aan het oplossen van deze problemen wordt de komende maanden vervolg gegeven. Tijdens mijn gesprek in Brasilia met het ministerie van Wetenschap en Innovatie werd, op verzoek van het ministerie, besproken hoe Nederlandse kennisinstellingen en bedrijven een rol kunnen spelen bij de aanpak van stedelijke ontwikkeling en «urban mobility». De komende maanden wordt deze samenwerking uitgewerkt.

Belangrijkste beleidsthema's

Het fundament onder veel programmaonderdelen was MVO. Tijdens mijn bezoek aan Douwe Egberts stond de ketenverantwoordelijkheid centraal en woonde ik een bijeenkomst bij van de «Koffiewerkgroep» van het Initiatief Duurzame Handel, IDH. Mijn toespraak bij de kinderarbeidconferentie in Brasilia bevatte een oproep aan overheden en sociale partners om de door Nederland geïnitieerde «roadmap», gericht op het nemen van onmiddellijke en doeltreffende maatregelen om de ergste vormen van kinderarbeid uit te bannen, te implementeren.

In mijn gesprek met de vertegenwoordiger van het ministerie van Ontwikkeling, Industrie en Buitenlandse Handel heb ik mijn zorgen uitgesproken over de problematiek van landroof in Brazilië. Hierbij zijn het recente rapport van Oxfam Novib en mensenrechtenorganisatie Profundo over de suikerrietindustrie in Brazilië ter sprake gekomen. Het ministerie gaf aan bereid te zijn de casus nader te bestuderen.

Ook werd bij datzelfde ministerie gesproken over vrijhandelsakkoorden. Brazilië gaf nadrukkelijk aan als Mercosur-blok een handelsakkoord met de EU te willen afsluiten. Afzonderlijke bilaterale verdragen zijn uitdrukkelijk niet de bedoeling. Wel leken er uitzonderingen mogelijk voor specifieke landen en sectoren met betrekking tot een gefaseerde marktopening.

Resultaten en follow-up

Met deze missie zijn de goede bilaterale betrekkingen tussen Nederland en Brazilië onderstreept en zijn een aantal gezamenlijke acties geformuleerd. Tevens werden er twee MoU's en twee Lol's getekend.

Hoofdpijnen economische missies/werkbezoeken overige departementen

Ministerie van Algemene Zaken (AZ)

Rusland (International Economic Forum), 20 juni

Minister-president Rutte bracht op 20 juni jl. een bezoek aan Sint-Petersburg met een delegatie van Nederlandse CEO's onder leiding van Bernard Wientjes, voorzitter VNO-NCW. De aanleiding voor het bezoek was de uitnodiging van president Poetin om, in het kader van het Nederland-Ruslandjaar, als eregast deel te nemen aan het St. Petersburg International Economic Forum. Tijdens deze jaarlijkse internationale bijeenkomst spreken politici, vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, hoogleraren en journalisten over de economische uitdagingen en kansen in de wereld. De minister-president sprak met president Poetin over de brede bilaterale relatie, de economische betrekkingen, het ondernemingsklimaat en de mensenrechten. Samen met de Russische vicepremier Dvorkovitsj was hij aanwezig bij een ronde tafel discussie met Nederlandse en Russische CEO's, waar ook een vijftal samenwerkingsovereenkomsten werd ondertekend door overheid en bedrijfsleven. Verder sprak de minister-president met vertegenwoordigers van Russische NGO's en experts op het gebied van politiek, recht en economie en bezocht hij de St. Petersburgse vestiging van Unilever. Hier legde hij de eerste steen voor een nieuwe productiefaciliteit en opende hij een nieuwe afvalwaterzuiveringsinstallatie. Ten slotte opende de minister-president een tentoonstelling van Nederlandse schuttersstukken in de Hermitage, waar ook een netwerkbijeenkomst voor Nederlandse en Russische bedrijven werd gehouden.

Ministerie van Algemene Zaken (AZ) en Ministerie van Infrastructuur & Milieu (I&M)

Texas, 7–9 juli 2013

Van 7 tot 9 juli brachten minister-president Rutte en premier Peeters van Vlaanderen samen met minister Schultz en haar Vlaamse counterpart minister Crevits (Openbare Werken en Mobiliteit) een bezoek aan Texas. De gezamenlijke missie had als overkoepelend doel om Nederland en Vlaanderen als één economische regio (deltaregio) in de wereld te profileren. De Vlaams-Nederlandse deltaregio werd in Texas op de kaart gezet als partner voor bilaterale handel, bestemming voor investeringen en voor samenwerking in kennis, technologie, en hoogwaardige productie. Daarnaast is het Nederlandse en Vlaamse bedrijfsleven gepositioneerd met speciale aandacht voor de sectoren olie & gas, chemie, havensamenwerking en smart grids. Tijdens de missie zijn aan Vlaamse zijde drie en aan Nederlandse zijde 9 MoU's getekend met Amerikaanse bedrijven en kennisinstellingen.

Ministerie van Algemene Zaken (AZ)

Caraibische delen van het Koninkrijk (economisch deel kennismakingsbezoek), 13–21 juli

Van 13 tot 21 juli bracht minister-president Rutte een kennismakingsbezoek aan de Caraibische delen van het Koninkrijk (Aruba, Curaçao, Bonaire, Sint Maarten, Saba en Sint Eustatius). Het accent lag op de bevordering van handel, zakendoen en investeringen tussen het Nederlandse bedrijfsleven en partners in de Caraibische delen van het Koninkrijk met als motto: «Samen geld verdienen in het Koninkrijk». Een

handelsdelegatie van zeven bedrijven uit de sectoren logistiek, toerisme, bouw, duurzame technologie, financiële dienstverlening en onderwijs reisde mee. Delegationeleider was Simon Smits, Directeur-Generaal Buitenlandse Economische Betrekkingen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Het Nederlandse MKB werd vertegenwoordigd door Hans Biesheuvel, (toenmalige) voorzitter van MKB Nederland (MKB NL).

Tijdens het bezoek aan Aruba kreeg de delegatie een beeld van de economische kansen in de sectoren toerisme, bouw, infrastructuur, afvalbewerking en -verwerking, onderwijs, logistiek en financiële dienstverlening. Het Nederlands Centrum voor Handelsbevordering (NCH), MKB NL en het Aruba Investment Agency (ARINA) tekenden een intentieverklaring gericht op de oprichting van een internationale investeringspromotie-organisatie, gefinancierd door Aruba, op basis van een door NCH en ARINA te schrijven ondernemingsplan.

Op Curaçao kreeg de delegatie onder meer een beeld van het economisch potentieel, de ontwikkeling van de haven, de luchthaven en economische zones, de financiële sector en de hubfunctie van Curaçao richting de Latijns-Amerikaanse markt. MKB NL en haar Curaçaose zusterorganisatie ADECK tekenden een samenwerkingsovereenkomst gericht op kennisuitwisseling en het bevorderen van het ondernemingsklimaat in zowel Curaçao als Nederland.

Tijdens het bezoek aan Bonaire kreeg de delegatie onder meer een presentatie over het economisch potentieel en de verplaatsing van zowel de vrachthaven als de luchthaventerminal. Vervolgens bracht de delegatie een bezoek aan energiebedrijf Contour Global, dat werkt aan de uitbreiding van wind- en zonne-energie. Het bezoek werd afgesloten met een ontmoeting met het bedrijfsleven van Bonaire.

In Sint Maarten werden onder meer bezoeken afgelegd aan de vuilstortplaats van Philipsburg, het elektriciteitsbedrijf GEBE, het drinkwaterbedrijf SevenSeas Water, het brandstofdistributiebedrijf SOL en de Simpson Bay Lagoon (boottocht). MKB NL en De Baak zullen Sint Maarten dit najaar bezoeken om college te geven aan jonge ondernemers en aspirant ondernemers. TNO zal nader in gesprek gaan met partijen op Sint Maarten over de verdere ontwikkeling van een duurzame energievoorziening.

Aansluitend bezocht de handelsdelegatie (beperkte omvang) Saba en Sint Eustatius waarbij in beide gevallen onder meer gesprekken werden gevoerd met lokale ondernemers over onderwerpen als bureaucratie, belastingdruk, koopkracht, toerisme en infrastructuur. Tevens was de minister-president keynote speaker tijdens de «investment summit», die Sint Eustatius had georganiseerd.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW)

Brazilië, 22–27 juni

Van 22 tot 27 juni 2013 bracht minister Bussemaker een werkbezoek aan Brazilië. Belangrijk aanleiding was het optreden van het Koninklijk Concertgebouworkest (KCO) in São Paulo en Rio de Janeiro. Het bezoek was afgestemd met Amsterdam in Business dat samen met het KCO optrok om contacten met bestaande investeerders te onderhouden en contact te leggen met potentiële nieuwe investeerders. De reis was mede een follow-up van de economische missie naar Brazilië in november 2012. Nederlandse architecten en vormgevers die aan deze missie hadden

deelgenomen hadden aangegeven graag een follow-up te zien waarbij OCW de lead had.

Met de bewindspersonen in Brasilia kon helaas niet worden gesproken wegens agendaproblemen aan Braziliaanse zijde. Daarom is gekozen om de beleidsgesprekken over onderwijs en wetenschap te voeren in São Paulo. Minister Bussemaker heeft kennis gemaakt met een aantal van de belangrijkste partners en is geïnformeerd over tal van onderwerpen die van belang kunnen zijn voor de verdere samenwerking met Brazilië en de beleidsontwikkeling in Nederland. Het betrof onderwerpen op het gebied van cultuur (in het bijzonder creatieve industrie, cultuureducatie en participatie), wetenschappelijke en academische samenwerking en beroepsonderwijs.

Het ministerie van OCW en het ministerie van EZ namen deel aan een eerste Joint Committee (JC) met het Braziliaanse ministerie van Externe Relaties en Wetenschap, Technologie en Innovatie (MCTI). Het MCTI en het ministerie van OCW waren tezamen gastheer van de JC. De JC vloeit rechtstreeks voort uit het MoU dat in 2011 tussen Nederland (OCW en EZ) en Brazilië (MCTI) is ondertekend. NWO en de Braziliaanse counterpart CNPq openden aan het einde van de JC een onderzoeksprogramma op het gebied van de Biobased Economy; een mijlpaal in de samenwerking tussen Brazilië en Nederland; gezamenlijk wordt € 3 miljoen geïnvesteerd in excellent wetenschappelijk onderzoek.

De Universidade de Sao Paulo en de Universiteit van Amsterdam (UvA) tekenden een samenwerkingsovereenkomst over de uitwisseling van studenten. Tussen de UvA en het Reference Center on Environmental Information (CRIA) werd een MoU getekend, waarbij werd afgesproken in de toekomst meer te gaan samenwerken.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

China, 8–13 september

Van 8 tot en met 13 september 2013 leidde Minister Schippers een zeer succesvolle Life Sciences and Health missie naar de plaatsen Beijing, Shanghai en Chengdu. Aan de missie namen 44 vertegenwoordigers van 27 bedrijven en kennisinstellingen deel waaronder Philips, DSM, Erasmus MC, maar ook specifieke MKB bedrijven op de gebieden van medische en biotechnologie, ziekenhuis management en ontwerp, e-health oplossingen, revalidatie en cardiovasculaire technologie. Minister Schippers tekende een nieuwe samenwerkingsovereenkomst met haar Chinese collega, minister Li Bin, van de «Health and Family Planning Commission». Minister Zhang Yong van de China Food and Drug Administration (CFDA) gaf aan nader te willen samenwerken met Nederland, niet alleen via de Inspectie Gezondheidszorg op het gebied van de veiligheid van medicijnen en medische hulpmiddelen maar ook wat betreft de nieuwe taken op het gebied van voedselveiligheid die aan de CFDA zijn toegekend. In alle drie de steden is door het Nederlandse ambassadenetwerk in China, in samenwerking met het ministerie van VWS en de nationale en lokale gezondheidsautoriteiten, een Sino Dutch Health Care seminar georganiseerd over de samenwerking in de gezondheidszorg waar vertegenwoordigers van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheden van Chinese en Nederlandse zijde bijeenkwamen. Deze seminars, waaraan gemiddeld 250 mensen deelnamen, vormden een uitstekende gelegenheid voor experts en bedrijven uit beide landen om zakelijke contacten aan te gaan dan wel te verdiepen. Gedurende de reis zijn 9 overeenkomsten getekend tussen Nederlandse bedrijven en kennisinstellingen en Chinese partijen.